

MUNUAISPOTILAAN RAVITSEMUSOHJAUS

MUSA -päivät
11.11.2016 Tampere

Leena Sampo-Viitaniemi
laillistettu ravitsemusterapeutti, TtM

050 4989055

TÄSTÄ AION PUHUA

- Munuaispotilaan vajaaravitseminen tai sen riski
  - toteaminen
- Ravitsemustila kohentuu/pysyy hyvänä
  - riittävästi sopivaa ruokaa
    - riittävästi proteiinia
    - riittävästi sopivaa rasvaa
    - riittävät ruokailukerrat
  - sopivat täydennysravintovalmisteet
- Neste- ja suola-asia

RAVITSEMUSTILA

- Hyvä ravitsemustila - elimistössä kaikkia tarvittavia ravintoaineita riittämiin, riittävä energiansaanti
- Munuaissairauden ja dialyysihoidon vaikutus ravitsemukseen
  - vähentynyt ravinnon saanti
  - kiihtynyt katabolia
  - ravintoaineiden jatkuva menetys
  - hormonaaliset tekijät

VAJAARAVITSEMUSRISKIN TUNNISTAMINEN (NRS Nutritional risk screening 2002)

Vajaaravitsemusriskiä arvioitaessa:

- Pituus, mitattu
- Paino, punnittu
- BMI, laskettu
- Paino 3 kk aiemmin, potilaalta kysytty?
- Ruoan määrä viimeisten päivien aikana
- Sairauden vaikeusaste =lisääntynyt ravinnontarve?
- Ikä

Pistemäärä ohjaa ravitsemushoitoa osastolla
sovitun käytännön mukaan.

VAJAARAVITSEMUKSEN TUNNISTAMINEN (hoitaja)

- Huomio seuraaviin asioihin:
  - laboratorioarvot (mm. Alb, Pi, Urea ed.)
  - tahaton painon lasku ($>5\%/kk$ tai $>10\%/6kk$)
    - dialyysipotilaalla KPT laskusuuntainen
      - BMI 28 ennusteen kannalta erinomainen
      - tärkeää tietää pituus, jotta BMI voidaan laskea, BCM -mittaus tehdä
- Lisäksi selvittävä
  - ruokahalu huonontunut?
  - ruokamäärät pienentyneet?
  - ruokavalio yksipuolistunut?
  - muut tekijät (toimintakyvyn muutokset, mieliala, haavojen paraneminen yms.)

POTILAAN VAJAARAVITSEMUSTILAN ARVIOINTI (ravitsemusterapeutti)

- Ongelman tiedostaminen (pyyntö)
  - Anamneesi ja status
  - Energian ja proteiinin saanti viime viikkoina (rpk)
  - Paino, pituus, BMI ja painon muutokset
  - Suorituskyky ja sen muutokset
  - Mahasuolikanavan oireet
  - Lihasvoima ja lihasatrofiat (olkavarsi, olkapää, reisi)
  - Rasvakudoksen määrä (olkavarsi, rintalasta, kaula, ohimot, olkapäät)
  - Turvotukset, askites (lääkäritekstit)
- Laboratorio
  - S-Alb, S-Prealb, fS-Krea, fS-Urea ed, fS-Pi...
- SGA (Subjective Global Assessment)
- esim. BCM (Body Composition Monitor)

RAVITSEMUSHOITO

- Tavoitteet:
  - Hyvän ravitsemustilan ylläpito/vajaaravitsemuksen korjaaminen
  - Taudin etenemiseen vaikuttaminen
  - Ravitsemushäiriöihin vaikuttaminen
  - Hyvä elämänlaatu
- Ravitsemuksen keinoin vaikutetaan:
  - Munuaisten vajaatoimintaa aiheuttavaan tautiin tai sen hoitotasapainoon tai mahdolliseen ylipainoon
  - Nefronien tuhoutumista ehkäisevästi tai hidastavasti
  - Munuaisten vajaatoimintaan liittyvien aineenvaihdunnan häiriöiden korjaamiseen, komplikaatioiden estämiseen tai hidastamiseen
- Konservatiivisessa hoidossa uremiaoireiden vähentämiseen

RUOKAVALION PERIAATTEET -MUNUAISTEN VAJAATOIMINTAPOTILAS

- riittävästi energiaa (30-35 kcal/tavoitepainokg BMI 23-26)
- *sopivasti proteiinia (0.8-1.0g/kg)*
- sopivasti sydänystävällistä rasvaa
- *rajoitetusti fosforia 800-1000 mg/vrk*
- *niukasti suolaa (alle 5 g/vrk)*
- yksilöllisesti kaliumia 2000-2500 mg/vrk
- *yksilöllisesti nestettä*
- vitamiini- ja kivennäisainetäydennykset
- tarvittaessa täydennysravintovalmisteet

RUOKAVALION PERIAATTEET -DIALYYSIPOTILAS

- riittävästi energiaa (30-35 kcal/tavoitepainokg)
- *riittävästi proteiinia (1.2 -1.3g/kg)*
- sopivasti sydänystävällistä rasvaa
- *rajoitetusti fosforia 800-1000 mg/vrk*
- *niukasti suolaa (alle 5 g/vrk)*
- yksilöllisesti kaliumia 2000-2500 mg/vrk
- *yksilöllisesti nestettä (oma diureesi+ 800 ml ?)*
- vitamiini- ja kivennäisainetäydennykset
- tarvittaessa täydennysravintovalmisteet

DIALYYSI -PROTEIINIA RIITTÄVÄSTI

- HD -potilas 1-1.2 g/tavoitepainokilo (BMI 23-26)
- PD -potilas 1.3 g/kg
- proteiinipitoista ruokaa fosforirajoitus (E 450-452)
huomioiden ainakin neljästi päivässä
  - eri eläinten lihaa (tuore raaka-aine), ruodotonta kalaa, kananmunaa valkuaista suosien
  - leikkeleet (nauta, sika, kalkkuna, broileri, poro)
  - maksamakkara, lihahyytelö, purkkikalat
  - pavut, linssit, kikherneet (1 dl = n. 6 g proteiinia)
  - energian tarpeen mukaan vaaleaa leipää ja viljaa eri valmisteina
  - sopiva määrä maitovalmisteita; raejuusto, rahkavälipalat
  - tarvittaessa täydennysravintovalmisteet

PROTEIININ LÄHTEET YKSILÖLLISESTI

LISÄAINEFOSFORIA SISÄLTÄVÄT

- useat täyslihaleikkeleet ja leikkelemakkarat
- useat grillimakkarat, nakit ja lenkkimakkarat
- sulatejuustot
- valmisruoat (esim. lihapullat, kananuggetit, kalapuikot, ohukaiset ym.)
- kastike- ja keittojauheet
- maitojauhe
- kola-juomat
- keksit, konditoriatuotteet, tortillat
- kalsiumilla täydennetyt mehut ja kaura- ja soijajuomat, jos kalsium on kalsiumtrifosfaattina
- leivinjauheella leivotut leivonnaiset

LISÄAINEFOSFORIA EI VOI TÄYSIN VÄLTÄÄ!

MIKÄÄN RUOKA EI OLE KIELLETTYÄ!

FOSFORINSITOJALÄÄKKEET OIKEA-AIKAISESTI!

MITÄ LEIVÄLLE? P/PROT

- Lihahyytelöt
- Itse tehdyt paistit
- Lisäaineettomat täyslihalleikkeet
- Maksamakkara
- Tuorejuustot
- Raejuusto
- Tonnikala
- Kananmunan valkuainen 1 kpl = 4g proteiinia (4 mg P)
- Kananmuna, kokonainen, 1 kpl = 7g proteiinia (105 mg P)

NÄISTÄ
SIIS OSA
JO
VANHEN-
TUNEITA
PAKKAUK-
SIA!!
TYÖLÄSTÄ
PYSYÄ
AJAN
TASALLA

ILMAN
LISÄAINEFOSFAATTIA

MITÄ VÄLIPALOIKSI?

- Runsaasti energiaa ja runsaasti proteiinia sisältävät elintarvikkeet ja ruoat sopivia:
  - Leikkelepäällysteiset (liha, kala, muna, siivekäs) leivät 1-2 kpl ja tee/kahvi/mehu/virvoitusjuomat
  - Puurot rasvalisällä (kerma/leipärasva/öljy) ja hillon/marjakeiton kera
  - Jäätelöt ja makeiset
  - Täydennysravintovalmisteet (juomat/vanukkaat)
  - Pullakahvit ja mahdollisuuksien mukaan lisäksi voileipä samalle aterialle
  - Makkaran pätkä, muutama nakki ja lasi piimää/maitoa
  - Soija- tai kauravälipalat (Alpro, Yosa)
  - Elovena -välipalajuoma (neste)

FOSFORISISÄLTÖJÄ- VOIKO TIETÄÄ MÄÄRIÄ?

VALMISTE	Ca	P	K	Prot
Kaurajuoma Oat Drink	7	43	41	1
Soijajuoma, Alpro luomu	16.8	39.8	147.1	3
Soijajuoma Pirkka luomu, suklaanmakuinen, lisätty kalsiumia	120	47.4	191	3.1
Maito	120	90	150	3

ONKO TARPEEN?

RIISI

SOIJA

KAURA

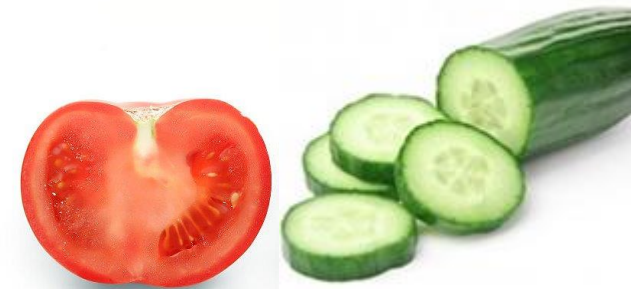

MUNUAISPOTILAS JA LEIVÄT

- Erilaisia vaaleita leipiä monipuolisesti
- Ainoa vaihtoehto ei ole ranskanleipä ja valkoinen sämpylä!
- Muutama kokonainen siemen leivässä ei haittaa
- Täysjyväleipä, jossa valmistusaineena mainittu ensimmäisenä *ruisjauho*, ei ole sopiva ainoaksi leiväksi
- *Ruisleivän syöminen ei ole kiellettyä*, mutta useimmiten kuitenkin sen nauttimista tulee merkittävästi vähentää
- Joka päivä useita kertoja käytetty leipä: Kuitua ei yli 5% (Oma mielivaltaisesti arvioimani pitoisuus)
- Mahdollisimman vähän suolaa sisältävä vaihtoehto ($\leq 1\%$) verisuoniystävällinen

KALIUM

- Ruokavalioon voi useimmiten kuulua:
  - 1-2 kkp kahvia
  - 1-2 perunaa
  - kourallinen raakasalaattia
  - kourallinen keitettyjä kasviksia
  - hedelmä
  - reilu desi marjoja

RASVASTA ENERGIAA

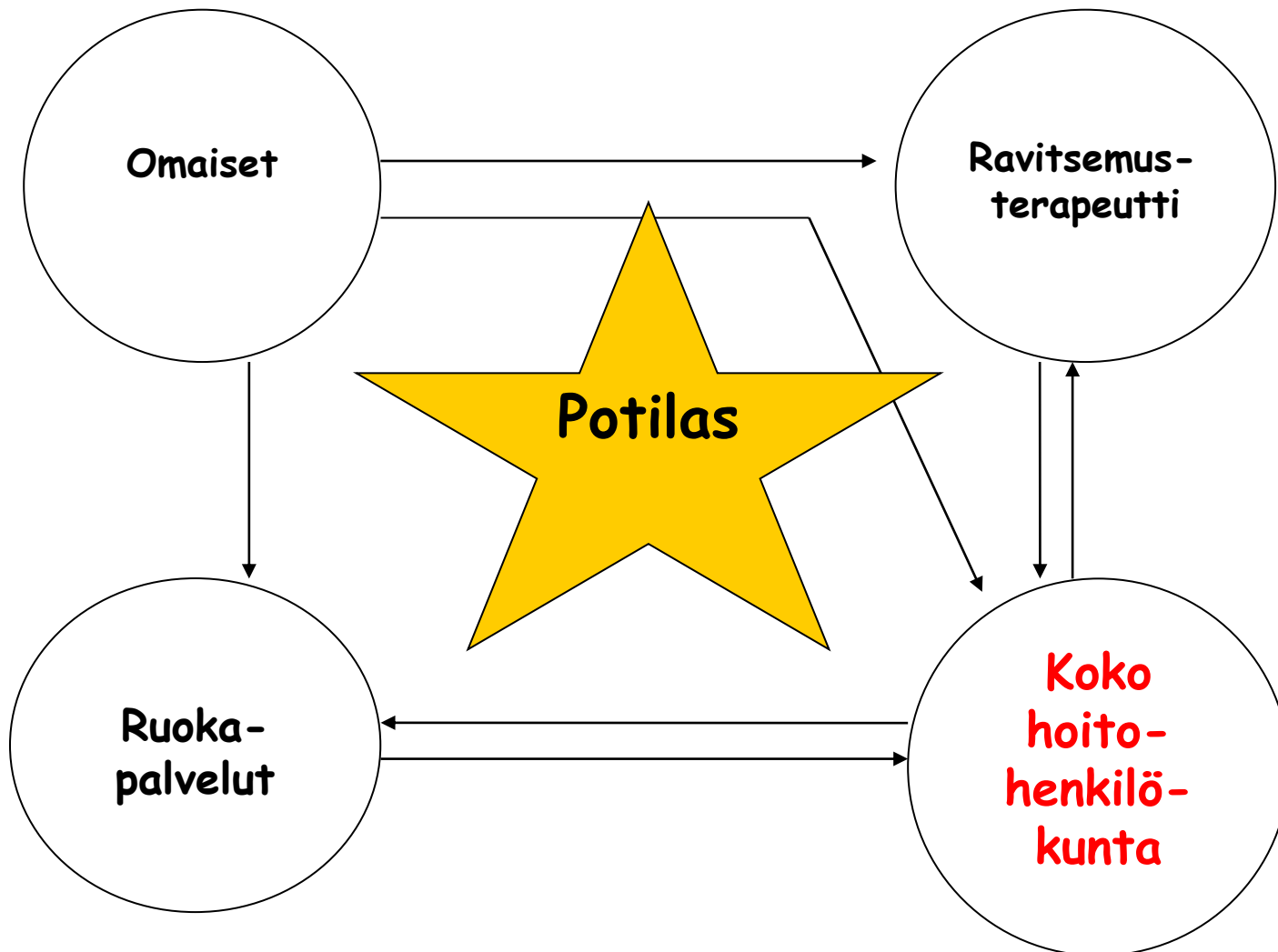
- Dialyysipotilaiden yksi merkittävimmistä kuolinsyistä kardiovaskulaarisairaudet
- Sydänystävälliset rasvavalinnat ensisijaiset
- Leiville kasvimargariinia, vähintään 60 % rasvaa, ruoanvalmistukseen ja leivontaan kasviöljyt ja pullo- sekä kasvimargariini (ei kääremargariini)
- Elleivät sydänystävälliset rasvat kuulu potilaan ruokavalioon, eikä potilas ole valmis vaihtamaan rasvan laatua, potilas nauttii sitä rasvaa, johon on tottunut

ATERIOIDEN MÄÄRÄ

- Dialyysi:
  - Vähintään neljällä aterialla päivän aikana jotain eläinkunnasta peräisin olevaa ruoka-ainetta
  - Kasvisruokailijalle oma suunnitelma
  - Kannusta potilasta istahtamaan viidesti pöydän ääreen (=ruokailemaan jotain)
    - Myös dialyysien välipäivinä!
- Ennen dialyysiä:
  - Ruokailukertoja kuten edellä, mutta proteiinin tarve toista luokkaa - ravitsemusterapeutin tapaaminen!
- Hoitohenkilökunnalla on tärkeä tehtävä korostaa ruokavalion tärkeyttä ja kertoa muutosten syistä, jotta potilas motivoituisi noudattamaan ruokavaliota!

RAVITSEMUSHOITOON OSALLISTUVAT

TÄYDENNYSRAVINTOVALMISTEET

- Suositellaan käytettäväksi esim. silloin, kun potilaalla S-Alb tai paino laskusuuntainen tai kun ollut sairaalajaksolla tai leikkauksessa
- Valmisteista ei Kela-korvausta
- Useita eri makuvaihtoehtoja
- Maistuvat parhaiten viilennettyinä
- Ei tarjota muiden aterioiden, ainakaan pääaterioiden yhteydessä, mutta iltapäivävälipalan tai iltapalan yhteydessä hyvä lisä tai jopa aterian korvike

MUNUAISPOTILAALLE SOPIVAT TÄYDENNYSRAVINTOVALMISTEET

- *Renilon 4.0 ja 7.5* (dialyysipotilas)
- *Resource Protein*, vajaaravittu tai sen riskissä oleva dialyysipotilas
- *Calogen*, energialisä, ruokahalun huononnettua, vajaaravitsemus (1 rkl = 67 kcal)
- *Cubitan*, haavapotilas
- *Nutridrink Fruit*, nielemisongelmaiselle

Mielikuva valmisteiden kalleudesta voimakas,
käyttöön perusvalmisteet silloin kun se mahdollista.

Myös mielikuva valmisteiden mausta!

TÄYDENNYSRAVINTOVALMISTEET

Aprikoosi
Kaakao
Mansikka
Metsämarja
Vanilja
Kahvi

Neutraali
Mansikka

Mansikka
Kaakao
Vanilja

Aprikoosi ja kinuski.
Energiaa 250 kcal
Proteiinia 9,4 g (15 E%)

Mansikka
Omena

NESTE, SUOLA

- Nesterajoituksen määrittäminen
  - oma diureesi + 800 ml ? Käytännössä ilmeisesti n. 1 litra
- Nesterajoitus koskee seuraavia:
  - Juomat, kuten kahvi, tee, kaakao, mehut, kotikalja, virvoitusjuomat, kivennäisvedet, viini, olut, sima, vesi
  - Keittojen liemet, kastikkeet, vellit
  - Huoneen/kehon lämmössä nestemäiset, kuten jäätelö, sorbetti, jäädyke, hyytelö
  - Jogurtti, viili, vanukas
  - Täydennysravintovalmisteet
- Dialyysipotilaan sopiva painonnousu dialyysien välillä n. 2 kg
  - Suolan saanti minimiin
    - Suolaton ruoanvalmistus eri keinoineen
    - Mahdollisuuksien mukaan elintarvikkeet, joissa
    - Ei natriumia suonenvetoihin dialyysin aikana

Osaston lasi

50 ml

100 ml

150 ml

200 ml

Ruokatarjottimen lasi

50 ml

100 ml

150 ml

200 ml

Kahvimuki

100 ml

150 ml

Nesterajoituksen
noudattaminen
toisinaan vaikeata

JAETTAVAT LISTAT JA OHJEET POTILASTAPAAMISEN YHTEYDESSÄ

- Yksiselitteistä, kaikille munuaispotilaille sopivaa listaa sopivista ruokavalinnoista tms. ei voi laatia
- Ravitsemuksen tehostaminen aina yksilöllistä ja suunnittelu lähtee potilaan ruokailutottumuksista ja -tavoista ja mahdollisuuksista toteuttaa mahdollisimman sopivaa ruokavaliota
- Nestelista kaiketi sopiva jaettavaksi kaikille

Tuoteutuuksia ja analysoituja (K,P) ruoka-aineita

PROTEIINIJAUHEET -OVATKO OK?

PROTEIINIJAUHEET -OVATKO OK?

Tulee tietää sisältö ennen kuin suosittelee munuaispotilaalle!

Ruokailu dialyysin yhteydessä/ jälkeen dialyysin

- Ruokailu (=monipuolinen ateria) dialyysin yhteydessä **on tarpeen** ja **tärkeä lisä** potilaan ruokavalioon dialyysissä menetettyjen ravinteiden korvaamiseksi
- Dialyysin aikana runsaasti proteiinia sisältävä välipala paikallaan joillekin potilaille
- Täydennysravintovalmisteen käyttö vajaaravitsemuksen ehkäisyyn ja/tai hoitoon hoidon aikana tai kotiin annettavaksi on potilaan parhaaksi
- **Kotiruokailut ravitsemuksen kulmakivi!**

KIINNOSTUKSEN MUKAAN LUETTAVAKSI

- muma.fi - Krooninen munuaisten vajaatoiminta ja kliininen ravitsemushoito 2009
- Senja Arffman, Raija Partanen, Heidi Peltonen, Laura Sinisalo: Ravitsemus hoitotyössä. Edita Prima Oy, Helsinki 2009
- Ravitsemussuositukset ikääntyneille, Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2010
- Ravitsemushoito 2010, Edita; Valtion ravitsemusneuvottelukunta
- RTY:n lehtinen - Ruokavalio munuaisten vajaatoiminnassa
- Munuais- ja maksaliiton lehtinen - Ruokavalio dialyysissä